

Eef Cornelissen en Sanne Hermans

Kritikat leert kinderen wat echt is en wat vals is

Leren kritisch denken over media en fake news, het kan in je klas! Heb jij ook al ervaren dat kinderen echt nieuwsgierig zijn naar de mening van anderen? En dat een filosofisch gesprek voor hen in het begin moeilijk is, maar dat ze het na een tijdje gemakkelijker vinden? "Daarom zou het goed zijn om dit meer te doen," stelt Eef Cornelissen van Odisee. Odisee ontwikkelde samen met Mediawijs het project Kritikat. Sanne Hermans van Mediawijs benadrukt dat het vooral belangrijk is om preventief te werken: "Als we jonge kinderen helpen om fake news te herkennen, dan zijn ze, eens ze toegang hebben tot de ongecontroleerde informatiestromen, beter gewapend."

Eef: Het project is geboren in de schoot van onze onderzoeksgroep Exploratio, verbonden aan de lerarenopleiding van Odisee. Wij zetten vooral in op kritisch en creatief denken bij kinderen en jongeren, over wetenschap maar ook over maatschappelijke thema's. Polariserende complottheorieën en fake news zitten echt wel in stijgende lijn. Leraren gaven aan dat ze heel weinig

handvaten hadden om over bepaalde uitspraken in de klas in gesprek te gaan. Zo kwamen we tot het ontwikkelen van het project Kritikat. Door te filosoferen met kinderen reiken we hen op een heel eenvoudige manier tools aan zodat ze inzicht krijgen in de drogredeneringen die aan de basis van fake news liggen. Wij zijn vooral gespecialiseerd in de gespreksmethodiek kritisch

'Kinderen in de lagere school moeten leren kritisch nadenken om hen voor te bereiden op de complexiteit van onze samenleving. Daarin zit ook omgaan met fake news.'

Eef Cornelissen van Odisee

TEKST
Caroline Vanpoucke

FOTO
Hilde Peeters

» denken en filosoferen. Wij zijn iets minder bezig met het informatieve luik. Daarvoor hebben wij Mediawijs aangesproken en zo zijn wij bij Sanne uitgekomen.

Sanne: Onze grootste rol was zorgen dat de thema's inhoudelijk zo laagdrempelig mogelijk zijn, en dat alles visueel aantrekkelijk is voorgesteld. We hebben feedback gegeven op de ontwikkeling van het materiaal en op de duidelijkheid van de vragen. De methodiek van het filosoferen ligt bij Eef, bij ons ligt de expertise bij wat is fake news, wat is betrouwbare informatie. We vullen mekaar goed aan.

Kritikat werkt met verhalen. Waarom?

Eef: Leraren zijn niet sterk opgeleid om in de klas met de kinderen na te denken over fake news. We zochten dus naar een toegankelijke manier om zonder al te veel voorbereiding mee aan de slag te gaan. We hebben gemerkt dat filosofische sprookjes een heel mooie vorm zijn om te werken rond iets moeilijker abstracte thema's. We hebben samen met Mediawijs beslist om te werken met sprookjesschrijfster Isabelle Desegher. Zij schreef vier sprookjes waarin de belangrijkste items - waarheid, leugen, fake news, de complexiteit van drogredeneringen - aan bod komen. De figuren in de sprookjes zijn

rolmodellen die elkaar kritische vragen stellen. Als er iemand een denkfout maakt, dan wordt die op een speelse manier daarop aangesproken en uitgedaagd om na te denken. De kinderen leren door de figuren drogredeneringen herkennen. Uit de bevraging van de leraren en de reacties van de leerlingen bleek dat de voorbeelden heel herkenbaar zijn. De leerlingen pikten spontaan aan met eigen voorbeelden van zaken in de media die ze hadden gezien maar waaraan ze twijfelden. Ze gaven aan dat een beeld soms kan liegen want het klopt niet altijd met de realiteit. Het is voor leraren een eenvoudige tool om mee aan de slag te gaan. Bij elk verhaal horen een aantal filosofische voorbeeldvragen en denkoefeningen. Een filosofisch gesprek leiden is niet zo makkelijk en vraagt een aantal vaardigheden, dus we zorgen voor opleidingen. Het materiaal staat ook gratis online.

Uit een studie van 2019 bij jongeren tussen 15 en 24 blijkt dat bijna alle jongeren al van fake nieuws hebben gehoord. Vier op de vijf kan uitleggen wat het is, slechts 3% slaagt er in om de juistheid van een aantal nieuwsverhalen correct in te schatten. Is er ook onderzoek bij jongere kinderen?

Eef: Dat was net ook onze motivatie om dat project vanuit onze onderzoeksgroep te starten: omdat er zo weinig over geweten is en onderzocht is. We zien het als een preventieproject. Vroeger kregen kinderen in de lagere school niet altijd een smartphone, nu hebben kinderen in het vijfde, zesde leerjaar, dat vaak wel al. Fake news komt ook zo bij hen binnen. Er wordt de laatste jaren wel veel aandacht aan besteed in het secundair onderwijs, maar minder in het lager. Ons idee was: als we kinderen in de lagere school al helpen om drogredeneringen te herkennen, om inzicht te krijgen in argumentatie en hoe nieuwsberichtgeving is opgebouwd, dan zijn ze op het moment dat ze toegang hebben tot die ongecontroleerde informatiestromen, al beter gewapend. Sanne: Wij doen om de twee jaar 'de apestaartjaren' (www.apestaartjaren.be), een grootschalig onderzoek naar de digitale leefwereld van Vlaamse kinderen en jongeren tussen 6 en 18 jaar. Zelfs daar hebben we weinig cijfers voorhanden van hoe kinderen omgaan met nieuws of hoe fake news binnenkomt. Kinderen van de lagere school komen sowieso in contact met nieuws en informatie, op de speelplaats, via broers of zussen,

via ouders. Kritikat is een goede basis om die jonge kinderen op een laagdrempelige manier de basisprincipes mee te geven: wat is waarheid, wat is een feit, wat zijn drogredeneringen? Zo bereiden we hen voor en we hopen dat ze op latere leeftijd die principes nog goed kennen. We horen van leraren dat er weinig materiaal voorhanden is in het lager onderwijs, zeker rond die thema's. Kritikat komt dus als geroepen.

Karrewiet stopt op Instagram omdat hun doelgroep (kinderen van 9 tot 12 jaar) daar steeds minder te vinden is. Ze trekken naar TikTok. Is dat geen boosdoener op het vlak van de verspreiding van fake news?

Sanne: Uit apestaartjaren merken wij ook dat kinderen vanaf 9 jaar - twee jaar geleden was dat vanaf 11 jaar - hun eerste smartphone krijgen en dat ze al op jonge leeftijd hun eerste stappen op het internet zetten. Net zo met het gebruik van sociale media. Op de verschillende platformen zie je duidelijke verschillen. De jongsten zitten vooral op TikTok en naarmate ze wat ouder worden op Snapchat en Instagram. Ik kan de keuze van Karrewiet zeker begrijpen. Onlangs hadden we een gesprek met hen waaruit bleek dat ze er vooral willen zijn voor de kinderen die wel op TikTok zitten omdat hun doelgroep daar vooral zit. Zo kunnen ze reageren op de fake news berichten en heftige beelden die op TikTok passeren. Ze proberen dus een 'veilige omgeving' te creëren op TikTok en correcte informatie te geven. Op alle kanalen kan je fake news terugvinden. Het internet is een bron van informatie. Via Facebook, Whatsapp ... kan iedereen makkelijk en snel zelf berichten maken en verspreiden. Het gaat dus niet enkel over TikTok. En net daarom is het goed om kinderen zeker aan te leren wat echt is en wat vals is. Bij Kritikat moeten ze ook nadenken bij bepaalde vragen zoals: wie bepaalt wat waarheid is of niet?

Eef: Die vraag is in veel sessies teruggekomen. We hebben het heel vaak gehad over: wat is een feit en wat is een mening? Simpele vraag, maar niet zo eenvoudig. Dan kwamen we vaak bij TikTok terecht. Leraren schrokken ervan dat kinderen maar ook volwassenen denken dat als iemand die ze belangrijk vinden iets zegt, dat die de waarheid spreekt. De meest frappante uitspraak die ik hoorde in een klas en die ik nooit ga vergeten, is: "Je mag geen coronaspuut nemen, want dan val je onmiddellijk dood". Er was

een kind die dat via een influencer zag passeren op TikTok en die dit was beginnen delen met anderen. Het was de talk of the town op de speelplaats. Dat soort drogredeneringen proberen we te ontcrachten via een filosofisch gesprek. We stelden een aantal vragen: Als een influencer iets zegt, is dat waar? Is die influencer een expert? Waar haalt die zijn informatie? Wat is het verschil tussen een influencer en een viroloog? Door dat soort vragen te stellen werd hen duidelijk: ah ja, misschien moeten we gewoon eens kijken wat virologen zeggen want dat zijn de experts. Dat is het principe van het filosoferen. Als ze op een ander moment met een vreemde of choquerende uitspraak geconfronteerd worden, gaan ze misschien datzelfde denkproces opnieuw afleggen. Dat is het opzet van Kritikat.

Welke impact wil je hebben met Kritikat?

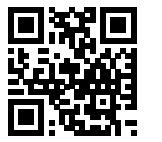
Eef: Voor mij is het project geslaagd als de deelnemers zoals leraren, mensen van bibliotheken, scholen, instellingen, inzien dat tijd maken om kritisch denken te implementeren in onderwijs, belangrijk is. Dat inzicht wil ik meegeven. Kinderen in de lagere school moeten leren kritisch nadenken om hen voor te bereiden op de complexiteit van onze samenleving. Daarin zit ook omgaan met fake news, omgaan met de media, jezelf positioneren in de samenleving. Hoe vroeger je eraan begint, hoe makkelijker het is om in een latere fase daarop verder te werken. Een leraar vertelde mij dat leerlingen aangaven meer te willen filosoferen in de klas, dat ze het ervaren als een leuke inspanning. Dat vond ik een fijne reactie. Een leerling merkte op: "We kunnen met elkaar praten zonder ruzie te maken. Ik ben het helemaal niet eens geweest met hem, maar het was eigenlijk niet zo erg." Kinderen gaven aan dat ze het spannend vonden om ook over moeilijke vragen te praten, om het niet eens te zijn met vriendjes en te merken dat dat kan. Als je filosofeert zet je je meer in een helikopterpositie. Je kijkt naar jezelf, je eigen denken en dat van anderen van op afstand. Sanne: Ik hoop dat Kritikat ervoor kan zorgen dat leraren makkelijker vragen durven stellen aan leerlingen, dat ze openstaan om gesprekken aan te gaan en samen na te denken over echt of vals, feit of mening. Het zou mooi zijn als ze de methodiek van Kritikat ook ruimer inzetten om in gesprek te gaan over de actualiteit in de brede zin en dus niet enkel over fake news.

De rol van leraren

Zowel leraren als ouders vinden het niet zo evident om kinderen wegwijs te maken in heel de wereld van nieuws en informatie en in het bijzonder fake news. Sanne: "Er was een bevraging bij jongeren over hoe zij de rol van ouders en leraren zien. Daaruit blijkt dat zowel voor leraren als ouders een belangrijke rol is weggelegd. Van ouders verwachten ze dat ze met hen praten over de actualiteit. Van leraren verwachten ze dat ze hen informeren over fake news, over hoe dat in elkaar zit, welke vormen er zijn, ... Ouders en leraren kunnen bondgenoten zijn." Eef: "Leraren voelen zich vaak handelingsverlegen om met die thema's aan de slag te gaan. Ze hebben soms schrik dat als het bijvoorbeeld over heikele politieke kwesties gaat, het tot ruzie zal leiden. Dat begrijp ik. Maar als ze een tool vinden dan maak je de misconcepten, de begripsverwarringen bespreekbaar en kan je er les over geven. Het is belangrijk dat je weet welke misconcepten er leven in het hoofd van de leerlingen."

<https://mediawijsmateriaal.be>

www.kritikat.be

'Ik hoop dat Kritikat ervoor kan zorgen dat leraren makkelijker gesprekken aangaan met hun leerlingen en samen nadenken over echt of vals, feit of mening.'

Sanne Hermans van Mediawijs

FOTO
Jan Locus